

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa, 24-06-2020 r.

Adam Bodnar

II.5150.5.2019

Pan
Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości
ePUAP

Dot. DLPK-I.401.5.2020

Szanowny Panie Ministrze

W odpowiedzi na pismo z dnia 10 czerwca 2020 r. dotyczące projektów rozporządzeń Ministra Sprawiedliwości:

- w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach podejrzanego w postępowaniu karnym (A 396),
- w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego w postępowaniu karnym (A 397),
- w sprawie określenia wzoru pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach świadka w postępowaniu karnym (A 398),

uprzejmie przedstawiam następujące uwagi:

Zaprezentowane projekty rozporządzeń uległy wyraźniej modyfikacji względem wersji przesłanych w piśmie z dnia 17 października 2019 r. (sygn. DLPK-II.401.2.2019), a będących przedmiotem opinii zawartej w piśmie skierowanym do Pana Ministra z dnia 6 listopada 2019 roku (sygn. II.5150.5.2019).

W pierwszej kolejności zwrócić należy uwagę, że we wzorach pouczeń o uprawnieniach i obowiązkach odpowiednio podejrzanego, pokrzywdzonego i świadka w

postępowaniu karnym prawidłowo zmieniono formę wypowiedzi oraz co do zasady uproszczono jej język. Choć obecna, przedstawiona do opiniowania, treść wzorów pouczeń nie stanowi już prostej parafrazy przepisów Kodeksu postępowania karnego, to konieczne jest dokonanie w niej kilku istotnych poprawek, które zostaną przedstawione odrębnie w odniesieniu do każdego ze wzorów.

Wzór pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach podejrzanego w postępowaniu karnym¹

Mając na uwadze nazwę i cel tego wzoru pouczeń zaznaczyć należy, że w pierwszej kolejności zwraca uwagę brak pouczenia o, jak się wydaje, najbardziej istotnym z punktu widzenia uprawnień i obowiązków podejrzanego w postępowaniu karnym, prawie do obrony rozumianej materialnie i formalnie. Nie bez przyczyny wyrażone ono zostało w art. 42 ust. 2 Konstytucji, art. 6 ust. 3 lit. b i lit. c EKPC² oraz art. 6 k.p.k.³. Ostatnie ze wskazanych unormowań wprost nakazuje pouczyć o tym prawie oskarżonego, a co za tym idzie, także podejrzanego w postępowaniu przygotowawczym (art. 71 § 3 k.p.k.). Z tym ogólnym prawem wiążą się w sposób oczywisty określone, konkretne uprawnienia po stronie podejrzanego. Ma on bowiem uprawnienie do podejmowania obrony osobiście lub przez ustanowionego przez siebie obrońcę, a jeśli nie ma wystarczających środków na pokrycie kosztów obrony - do bezpłatnego korzystania z pomocy obrońcy wyznaczonego z urzędu, w każdej fazie postępowania karnego, a zatem również w fazie postępowania przygotowawczego.

Pragnę zwrócić uwagę, że już w piśmie z dnia 6 listopada 2020 roku (sygn. II.5150.5.2019) sygnalizowałem, iż w treści wzoru w żadnym miejscu nie znajduje się informacja dotycząca tego, że podejrzanym ma prawo do pomocy adwokata lub radcy prawnego i przysługuje mu ono już od pierwszej chwili zatrzymania, czy też, jak stanowi art. 3 ust. 2 *dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października*

¹ <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12326403/katalog/12636058#12636058>

² Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.; dalej: EKPC).

³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 30 z późn. zm.; dalej: k.p.k.).

2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności, „od najwcześniejszego spośród następujących terminów: a) przed przesłuchaniem przez policję lub inny organ ścigania lub organ sądowy; b) w momencie prowadzenia przez organy ścigania lub inne właściwe organy czynności dochodzeniowych lub innych czynności dowodowych zgodnie z ust. 3 lit. c); c) niezwłocznie po pozbawieniu wolności; d) zanim zostanie wezwany do stawienia przed sądem właściwym w sprawach karnych w odpowiednim czasie, zanim stawi się przed tym sądem”.

Dodatkowo, wskazanie, że o obrońcę z urzędu można się ubiegać w terminie 7 dni od złożenia aktu oskarżenia wprowadza w błąd co do rzeczywistego zakresu prawa do korzystania z pomocy obrońcy z urzędu. Zgodnie z art. 2 ust. 1 *dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/1919 z dnia 26 października 2016 r. w sprawie pomocy prawnej z urzędu dla podejrzanych i oskarżonych w postępowaniu karnym oraz dla osób, których dotyczy wnioski w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania*, prawo do żądania ustanowienia obrońcy z urzędu aktualizuje się już w momencie pozbawienia wolności, czyli zatrzymania (lit. a) lub przeprowadzenia określonych czynności dowodowych, w której podejrzany może lub musi uczestniczyć (lit. c). Jeśli któraś z tych okoliczności wystąpi jeszcze na etapie postępowania przygotowawczego, podejrzany nabywa prawo żądania przyznania mu obrońcy z urzędu (oczywiście pod warunkiem spełnienia warunków określonych w art. 78 1 k.p.k.). Podkreślić trzeba, że dyrektywa ta wymaga, aby pomoc obrońcy z urzędu była zapewniona bez zbędnej zwłoki, najpóźniej przed przesłuchaniem przez policję, inny organ ścigania lub organ sądowy, lub przed przeprowadzeniem czynności dochodzeniowo-śledczych lub dowodowych (art. 4 ust. 5).

Wobec upływu terminu implementacji obu ww. dyrektyw (odpowiednio w dniu 27 listopada 2016 r. oraz w dniu 25 maja 2019 r.), uprawnienia z nich wynikające znajdują zastosowanie wobec obywateli w stosunkach wertykalnych bezpośrednio, nawet jeśli nie zostały wdrożone do prawa krajowego. Obowiązkiem organów państwa, zgodnie z art. 6 k.p.k., jest rzetelne poinformowanie obywateli o rzeczywiście przysługujących im prawach.

Tymczasem projektowane brzmienie pouczenia nie informuje o prawie korzystania z pomocy adwokata lub radcy prawnego już od najwcześniejszych etapów postępowania karnego, a w szczególności przed pierwszym przesłuchaniem, oraz zawiera mylną informację, jakoby możliwość ubiegania się o obrońcę z urzędu aktualizowała się dopiero po skierowaniu aktu oskarżenia.

Wzór pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach pokrzywdzonego w postępowaniu karnym⁴

Pragnę zwrócić uwagę, że już w piśmie z dnia 6 listopada 2020 roku sygnalizowałem, iż w motywie 26 *dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępującej decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW* wskazano, że „przekazywane informacje powinny być wystarczająco szczegółowe, by zagwarantować traktowanie ofiar z szacunkiem oraz umożliwić im podejmowanie świadomych decyzji co do udziału w postępowaniu. W tym kontekście szczególnie istotne znaczenie mają informacje umożliwiające ofierze poznanie aktualnego stanu postępowania. Dotyczy to również informacji pozwalających ofierze uzyskać prawa strony (stać się oskarżycielem posiłkowym) w postępowaniu sądowym. W projektowanym wzorze pouczeń całkowicie pominięto wskazanie konsekwencji prawnych niezłożenia oświadczenia przez pokrzywdzonego, że będzie on działał w charakterze oskarżyciela posiłkowego w wyznaczonym przez ustawę karną procesową terminie. Pokrzywdzony nie będzie mógł zatem w sposób świadomy korzystać ze swoich uprawnień kierując się tylko tym, co zawarto we wzorze pouczeń. Zwrot „do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego” wymaga ponadto przełożenia na język zrozumiały dla osób nieposiadających wykształcenia prawniczego.

Chciałbym również zasygnalizować, że doświadczenie pracy z osobami, które zgłaszają się do Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, uczy, że zdanie „wniosek możesz złożyć także za pośrednictwem prokuratora”, dla osób nie posiadających wykształcenia prawniczego nie niesie żadnej wartości informacyjnej. W szczególności we wzorach

⁴ <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12326404/katalog/12636101#12636101>

pouczeń powinno się zastępować zwrot „za pośrednictwem” zwrotem zrozumiałym dla osób nieposiadających wykształcenia prawniczego.

W motywie 52 i 58 *dyrektywy 2012/29/UE* wskazano, że „należy udostępnić środki chroniące bezpieczeństwo i godność ofiar oraz członków ich rodzin przed wtórną lub ponowną wiktyimizacją, zastraszaniem oraz odwetem, takie jak środki tymczasowe, nakazy ochrony bądź sądowe zakazy lub nakazy powstrzymywania się od określonych czynności” oraz że „ofiaram, które zostały uznane za narażone na ponowną i wtórną wiktyimizację, zastraszanie oraz odwet, należy zaoferować odpowiednie środki, by chronić je podczas postępowania karnego”, tymczasem w pouczeniu brak jest jakichkolwiek informacji o środkach zapobiegawczych w postępowaniu karnym, których konsekwencją zastosowania jest, oprócz zapewnienia prawidłowego toku postępowania, ochrona praw osoby pokrzywdzonej. Brak jest również wskazania na uprawnienia wynikające z ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 1390 z późn. zm.). W tym zakresie wzór pouczenia wymaga uzupełnienia.

Cały wzór pouczeń dotknięty jest ponadto jedną zasadniczą wadą. Mianowicie art. 4 *dyrektywy 2012/29/UE* wskazuje, że wszelkie pouczenia skierowane do pokrzywdzonego powinny zawierać każdorazowo informację dotyczącą tego, „w jaki sposób i na jakich warunkach” pokrzywdzony może uzyskać określoną ochronę prawną czy też skorzystać z przysługujących mu uprawnień. Tymczasem treść wzoru ogranicza się do opisu uprawnień po stronie pokrzywdzonego, ale nie wskazuje „w jaki sposób i na jakich warunkach” pokrzywdzony może z tych uprawnień skorzystać. Przykładowo, w pouczeniu zawartym pod numerem 11, a dotyczącym zwrotu kosztów poniesionych w związku z postępowaniem karnym nie zostały zawarte wszystkie niezbędne dla pokrzywdzonego informacje wymagane przez art. 4 lit. k *dyrektywy 2012/29/UE*, gdyż oprócz wskazania możliwości, nie opisano w jaki sposób i na jakich warunkach pokrzywdzony może uzyskać zwrot kosztów poniesionych w związku z udziałem w postępowaniu karnym.

Należy podkreślić ponadto, że we wzorze brak jest informacji wskazanych w art. 4 lit. h *dyrektywy 2012/29/UE* dotyczących dostępnych procedur złożenia zawiadomienia w przypadku braku poszanowania praw pokrzywdzonego przez właściwy organ działający w ramach postępowania karnego.

Wzór pouczenia o uprawnieniach i obowiązkach świadka w postępowaniu karnym⁵

W pierwszej kolejności wskazać należy, że projekt wzoru pouczenia milczy całkowicie na temat tego, zwrotu jakich konkretnie kosztów (podróży, noclegu, utrzymania, utraconego zarobku lub dochodu) może dochodzić świadek (art. 618a-618b k.p.k.), faktu, że zwrot kosztów należy się środkowi, który się zgłosił na wezwanie organu (art. 618c k.p.k.) oraz możliwości dochodzenia zwrotu kosztów podróży także przez osobę towarzyszącą świadkowi (art. 618d k.p.k.). Podkreślić należy, że sam art. 618k § 4 k.p.k. *expressis verbis* stanowi wymóg udzielenia wyczerpującego pouczenia dotyczącego możliwości dochodzenia zwrotu kosztów podróży zarówno świadkowi, jak i osobie mu towarzyszącej. Projektowane rozporządzenie nie czyni zadość temu wymogowi.

Dla osoby nieobeznanej z funkcjonowaniem organów wymiaru sprawiedliwości niezrozumiała może być konstrukcja polegająca na kierowaniu wniosku do komendanta wojewódzkiego policji „za pośrednictwem innego organu” (punkt nr 11 wzoru). Rozważyć warto, czy właściwsze nie byłoby bardziej opisowe przedstawienie procedury składania tego wniosku.

Łączę wyrazy szacunku

Adam Bodnar

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/

⁵ <https://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12326405/katalog/12636144#12636144>